

Otto Becker: Racionalita a rizikové rozhodování v řízení činnosti
 Praha, Svoboda 1978, 187 s.

Práce se zaměřuje na některé stránky psychologické podstaty lidského rozhodování. Téma racionalita a rizikové rozhodování člověka v řízení činnosti je rozloženo do pěti kapitol:

Úvodní kapitola, *Činitelé dosažení cíle*, obsahuje výklad podstaty řídicí složky činnosti. Podstata řídicí činnosti — a činnosti subjektu vůbec — se dá podle autora vyjádřit následující formulí: pravděpodobnost dosažení cíle závisí na subjektivních (S) a objektivních (O) činitelích a na rozsahu (R), v jakém je člověk řídí. Stručně vyjádřeno $cíl = f(S, O, R)$. Formule vyjadřuje základní vztahy mezi cílem a činiteli i rozsahem, v němž je subjekt řídí. Na těchto vztazích závisí dosažení cíle. Autor svůj výklad ilustruje konkrétními příklady.

Druhá kapitola, *Úspěšnost dosažení cíle*, podává výklad pojmu subjektivní pravděpodobnost a objasňuje vztah mezi subjektivní a objektivní pravděpodobností. Popisuje dvě základní metody určování subjektivní pravděpodobnosti a analyzuje též otázku vztahu mezi pravděpodobností a užitečností při aktu rozhodování. Subjektivní pravděpodobnost dosažení cíle je pouze jednou z více složek pojmu riziko. Základním východiskem pro racionální určování odhadu subjektivní pravděpodobnosti dosažení cíle v kontextu činnosti člověka, zvláště v řídicí činnosti, je opět formule $cíl = f(S, O, R)$.

V třetí kapitole, nazvané *Racionalita*, je stručně objasněn pojem racionální jednání. Vyznačuje se dvěma znaky: a) je zaměřeno na dosažení určitého cíle, nebo je uskutečňováno proto, že je samo o sobě pro subjekt hodnotou, nebo splňuje současně oba požadavky; b) je uvědomělé v tom smyslu, že je založeno na posouzení výchozí situace i důsledků zamýšleného jednání. Předpokladem racionálního jednání nebo činnosti je racionální poznání (tj. posouzení situace a důsledků činnosti). Racionalita poznání v rozhodovacím procesu je jedním z nezbytných předpokladů správného rozhodování. Východiskem pro racionální analýzu je členění rozhodovacího procesu nebo činnosti na fáze (etapy), složky a operace jako myšlenkové úkony: například odhad úspěšnosti činnosti při realizaci, určení počtu alternativ, určení nezbytné subjektivní pravděpodobnosti jako části hranice riskování atd. U operací je testováno jejich provedení, zařazení do kontextu většího celku a hlavně to, v jaké míře výsledky operací — absolutně nebo relativně — splňují příslušná kritéria nebo normy, resp. jak velká je odchylka od kritéria.

V kapitole *Racionalita slovního vyjádření* subjektivní pravděpodobnosti autor ukazuje možnosti vyjádření subjektivní pravděpodobnosti různé velikosti. Uvádí dotazník 41 pravděpodobnostních pojmů, na jehož základě může čtenář provést analýzu testování racionality podle vybraných kritérií.

Závěrečná kapitola, *Celek úmyslné činnosti*, je příspěvkem k objasnění otázek racionality a rozhodování v rizikové situaci (na základě vlastních výzkumů autora). Těžištěm je interpretace výsledků výzkumu a jejich analýza v návaznosti jak na obecná teoretická východiska, tak na otázky praxe. Na základě formule $cíl = f(S, O, R)$ je vytvořena verbální modelová situace rozhodování při riziku, kde subjekt se v zájmu úspěšného dosažení cíle rozhoduje pro jednu ze tří k cíli vedoucích alternativ (a. situace „téměř jistoty“; b. situace průměrného rizika, kontrolovaná subjektem; c. situace nejistá, velkého rizika, kdy subjekt nekontroluje téměř žádné faktory). Správnost nebo nesprávnost hodnocení subjektivní pravděpodobnosti dosažení cíle v dané situaci je závislá na racionalitě subjektu, a to v první řadě na racionálním hodnocení faktorů S, O, R a dále na racionálním zhodnocení subjektivní pravděpodobnosti dosažení cíle v kontextu uvedené formule.

V závěru autor zdůrazňuje, že absolutní racionality nelze z objektivních důvodů dosáhnout, avšak jedním z úkolů řídicího pracovníka je v konkrétní situaci určit: a) jaká je nezbytná minimální úroveň racionality, aby cíle bylo dosaženo nebo aby byl zadáný úkol uspokojivě splněn podle daných požadavků; b) jaká úroveň racionality může být skutečně požadována; c) objektivní a subjektivní podmínky jejího dosažení, a to jak v rozsahu vymezené pravomoci, tak i mimo tento rozsah — popřípadě jaká opatření je třeba provádět.

Ota V'ochot

Sborník statí kolektivu sovětských autorů (1) se soustřeďuje na postižení a rozbor aktuálních otázek a procesů společenského rozvoje, zejména pak na marxistické objasnění otázek v sovětské sociologické literatuře dosud málo rozpracovaných nebo diskusních.

Je rozdělen do tří dílů: *Sociální rozvoj: teoreticko-metodologické problémy, Procesy, faktory a mechanismy sociálního rozvoje, Sociální politika, plánování a řízení.*

V prvním díle je sociální rozvoj nazírán z hlediska možnosti sociologického poznání, prognózování a modelování. Zdůrazňuje se zde nutnost rozlišovat různé úrovně sociologického poznání, právě tak jako momenty konkrétně historického vývoje, tj. respektovat vztah historie — sociologie. Aplikace globálního modelování v podmínkách socialistické společnosti pak přispívá k lepší orientaci při zpracovávání náročných úkolů současnosti, stejně jako k plnějšímu pochopení zákonitostí společensko-ekonomického rozvoje a k adekvátnímu určování dílčích cílů.

V souvislosti s globálními modely jsou diskutovány otázky vymezení a klasifikace indikátorů.

Ve druhém díle jsou sledovány a výsledky empirických výzkumů dokumentovány různé aspekty sociálního rozvoje.

Část věnovaná otázkám sociální struktury ukazuje kvalitativní odlišnost kritérií sociální diferenciace v socialistické a kapitalistické společnosti, změny v sociálně třídní a profesionální struktuře současné společnosti a s tím související změny ve společenském vědomí lidí, růst vzdělání, kultury, kvality života atd. Jsou zde analyzovány problémy pracovní mobility, vliv migračních procesů na ekonomický, sociální a demografický rozvoj a otázka racionálního vztahu profesionálních orientací mládeže a potřeb společnosti.

Další část, týkající se problematiky města, vesnice a způsobu života, se zabývá urbanizací jako pozitivním prvkem společenského rozvoje. Na příkladu moskevské aglomerace je ilustrován vztah suburbanizace a způsobu života a diskutováno jeho žádoucí usměrnění.

V bloku článků orientovaných na problematiku rodiny — na její specifika v městském prostředí a ovlivnění vědeckotechnickou revolucí — jsou charakterizovány nové zákonitosti v procesu realizace jejich funkcí.

Při hodnocení tendencí rozvoje volného času je zdůrazněna potřeba zdokonalovat metody jeho organizace, plánování a řízení; empiricky je dokumentováno pokračující sblížování způsobu života města a vesnice, spojené s ekonomickým rozvojem venkova.

Tituly statí v kapitole *Rozvoj kultury a osobnost: O vztahu kulturně areálních společenství a civilizací, Vědeckotechnická revoluce a rozvoj nových forem tvůrčí práce, Mýty o budoucnosti člověka a člověk budoucnosti bez mýtu, Kontrakultura — rozvoj či rozpad kultury?* upozorňují na složitost a mnohorozměrnost těchto dvou jevů a jejich pojetí. Jsou zde vymezeny základní ukazatele sociálního rozvoje národů a analyzován vztah národních kultur v Sovětském svazu — jejich vzájemné obohacování při zachovávání určitých specifík v integračním procesu; předmětem pozornosti je rovněž význam masové informace při zprostředkovávání duchovního bohatství společnosti.

Předmětem studia několika statí posledního dílu sborníku jsou některé kvalitativní rozdíly mezi socialistickým a kapitalistickým zřízením: analýze je podroben mechanismus sociální kontroly; vysvětluje se zde deformující vliv vojensko-průmyslového komplexu na základní vztahy individua a společnosti a neudržitelnost buržoazních koncepcí účasti pracujících na řízení výroby (2).

V tomto díle, především v jeho druhé, závěrečné části, jsou objasněny některé obecné zákonitosti geografických a sociálně ekonomických procesů, zvláštnosti v plánování a řízení města a formulován velmi důležitý a složitý úkol současné sovětské společnosti — řešení komplexního cílově programového přístupu k řízení agrárního sektoru. V této souvislosti je zdůrazněn význam sociálního plánování jako důležitého momentu sociálně ekonomického rozvoje socialistické společnosti.

Jana Komárková

(1) Knihu připravilo Oddělení teorie a historie sociologie ISI AN SSSR za účasti Sektoru informací a koordinace sociologických výzkumů a dalších pracovišť ústavu; redigovali ji T. V. Rjabuškin, G. G. Kvasov, Ch. N. Momdžan, G. V. Osipov, L. G. Jonin.

(2) Jedna z těchto statí byla ve zkrácené verzi publikována v č. 5/1978 Sociologického časopisu, viz N. M. Blinov, *Ke kritice současných buržoazních koncepcí účasti pracujících na řízení socialistické a kapitalistické výroby.*

J. Zvara: Úlohy marxisticko-leninskej sociológie v súčasnosti, *L. Benkovičová:* K marxistickému chápaniu podstaty človeka, *K. Vida:* Osobnosť ako objekt sociologického skúmania; *M. Petrusek:* C. W. Mills jako kritik „human relations“; *T. Ollík:* K otázke prínosu mládeže do vývinu slovenskej vedy a kultúry; *S. Mentelová:* K niektorým aspektom vzťahu kultúry a sociálnej štruktúry; *M. Horanský:* Kvalifikačná štruktúra pracovníkov poľnohospodárstva v ČSSR.

Содержание № 4/1980

СТАТЬИ

<i>Рихтаржик К.:</i> К актуальным задачам чехословацкой социологии	353
<i>Грзал Л. - Матоуш М.:</i> Подлинная демократия	363
<i>Ончак О.:</i> Некоторые теоретические вопросы жизненного уровня и образа жизни и их взаимоотношения	374
<i>Крейчи О.:</i> Модель «постиндустриального общества»	388
<i>Ночевник М. И.:</i> Социально-психологический климат коллектива	402

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ РУБРИКА

<i>Голда Д. - Чермакова З.:</i> Анализ методики исследования ценностных ориентаций	412
--	-----

РЕЦЕНЗИИ

<i>Прохазка Я. - Фазик А.:</i> Значение публикации Бориса Пастухова (Б. Пастухов, Ленинский комсомол и КПСС — на чешском яз.)	428
<i>Перница В.:</i> Значительный вклад в теорию социального управления (М. Марков, Теория социального управления)	429
<i>Лингарт И.:</i> Современные концепции уровня, качества и образа жизни: Теоретические и методологические проблемы исследования образа жизни	436
<i>Секот А.:</i> Введение в марксистскую социологию религии (И. Н. Яблоков, Социология религии)	441

СООБЩЕНИЯ И ИНФОРМАЦИИ

<i>Бартова Е.:</i> Чехословацкое социологическое общество и его Общее собрание	444
<i>Дубский В.:</i> 3-й съезд марксистско-ленинской социологии в ГДР	449
<i>Дубский В. - Филипова Б. - Лингарт И.:</i> Пленарное заседание проблемной комиссии «Эволюция социальной структуры социалистического общества. Социальное планирование и прогнозирование»	452
<i>Павлицова Г.:</i> Информация о 3-м colloquium Института научного атеизма в Брно	454
<i>Дворжак П. - Герцманн Я. - Томек И.:</i> О сравнительном методологическом эксперименте	456

АННОТАЦИИ

Из содержания № 3/1980 журнала СОЦИОЛОГИЯ	462
	464

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS. Vydává Ústav pro filozofii a sociologii, ČSAV, Jilská 1. 110 00 Praha 1, telefon 24 93 91, v ACADEMII, nakladatelství Československé akademie věd, Vodičkova 40, 112 29 Praha 1. — Objednávky a předplatné přijímá PNS, administrace odborného tisku, Jindřišská 14, 125 05 Praha 1. Lze také objednat u každého poštovního úřadu nebo doručovatele. — Vychází šestkrát ročně. Cena jednotlivého sešitu Kčs 10,—, roční předplatné Kčs 60,—. — Objednávky ze socialistických zemí vyřizuje ARTIA, Ve Smečkách 30, 111 27 Praha 1. — Tiskne Státní tiskárna. n. p., závod 4, Sámova 12, 101 46 Praha 10. — Rukopis tohoto čísla odevzdán do tiskárny v květnu 1980. Číslo vyšlo v srpnu 1980.

Sole agents for all western countries with the exception of the German Federal Republic and West Berlin JOHN BENJAMINS, B. V., Amsteldijk 44, Amsterdam (Z.). Holland, Orders from the G. F. R. and West Berlin should be sent to Kubon & Sagner, P. O. Box 68, 8000 München 34 or to any other subscription agency in the G. F. R. Annual subscription: Vol: 16; 1980 (6 issues) Dutch Glds 76.—.

© ACADEMIA, Praha 1980.